onderhouden zou met het geld, dat meda door de leden onzer Kerken zou moeten worden opgebracht. Dit bezwaar is volkomen juist, hoewel natuurlijk niet uit het oog mag verloren, dat de Overheid deze dubbele bedeeling niet als een subsidie aan de *Hervormde Kerk* schenkt, maar aan de *armen* van *alle Kerken*, die door hun eigen diaconie niet voldoende gesteund kunnen worden. Intusschen zou het amendement door Dr. de Moor voorgesteld, om in de wet een bepaling op te nemen, dat de dubbele bedeeling zal moeten uitgekeerd worden door dat armbestuur, dat het grootste deel betaalt, voor een deel dit bezwaar kunnen ondervangen. Voor *onze Kerken* verlangen we deze bepaling niet, want we hopen dat niet één onzer Kerken van deze dubbele bedeeling gebruik zal maken. Maar wat de Hervormde Kerk betreft, zou deze maatregel in vele gevallen kunnen beletten, dat deze Kerken, trots haar plichtverzuim, mooi weer speelden met het geld van den Staat.

Dr. H. H. K.

## Uit de Pers.

Dr. J. Hania hield onlangs een referaat over het karakter en de beteekenis van den *consulent*, dat we hier gaarne uit *De Bazuin* overnemen, omdat het kort maar duidelijk is en zeer goed dienen kan, om meer licht over dit instituut te verspreiden.

Ten einde *eenigszins* toe te lichten wat een »consulent" is in onze Gereformeerde Kerken, zal ik achtereenvolgens iets mededeelen omtrent: 1. den naam, 2. de histor. opkomst, 3. de verplichtingen, 4. de bevoegdheden en 5. de financieele vergoeding van den consulent.

1. De naam *consulent* komt in de groote uitgave van »het woordenboek der Ned. Taal" niet voor. Hij is zeker vergeten. Het vreemde woord is afgeleid van een lat. woord, dat »raadplegen" beteekent. In gerechtelijke aangelegenheden wordt het nog wel gebruikt; de rechtsgeleerde, de raadsman, die in rechtszaken iemand van advies dient, wordt wel consulent genoemd.

En het is ook veelvuldig in gebruik op kerkelijk gebied. Men wijst er dan mee aan in onze Geref. Kerken den predikant, die, hetzij *met*, hetzij *zonder* overleg met eene vacante kerk, welke maar één dienaar heeft, als er geene vacature is, door de classe wordt aangewezen, om die vacante gemeente zooveel mogelijk en desgewenscht, met advies, leiding of ook hulp in hare kerkelijke zaken bij te staan. Wijst de classe één zoo'n dienaar aan, dan heet hij alleen maar consulent; worden twee aangewezen, dan kan men spreken van primus consulent en secundus consulent; evenals men spreekt van primi- en van secundi-afgevaardigden naar meerdere vergaderingen van kerken.

2. In de kerkelijke litteratuur van onze Geref. Kerken uit de 16e eeuw, wordt de naam consulent, voorzoover mij bekend is, nog niet aangetroffen. Het »instituut" van het consulentschap bestond toen eigenlijk nog niet. Het »advies der classe," waarvan sprake is in art. 4 K. O., bij beroepingen, werd toen waarschijnlijk op deze wijze gegeven, dat 2 of 3 genabuurde kerken door middel van afgevaardigden of van een paar classicale visitatores bij zoo'n beroeping tegenwoordig waren.

En ook gaven de classen in hunne vergaderingen denkelijk wel bij herhaling »advies."

In de 17e eeuw, en voornamelijk in de 2e helft, en evenals in de 18e eeuw komt de »consulent" echter gedurig voor. In de Synodale Acta en in de Kerkelijke Handboekjes uit dien tijd worden omtrent de consulenten dan ook vele bepalingen gevonden, als: *wie* consulenten zullen zijn; *hoeveel* er zullen zijn; *welke* hunne *bevoegdheden* zijn, enz. Van die bepalingen hier te vermelden of een kort histor. overricht te geven en dan alleen nog maar van degene, die mij onder de oogen kwamen, zou wel wat lang duren en is daarom niet gewenscht te achten. Eigenlijk is dat hier ook niet noodig en daarom overbodig. Ik merk alleen maar op, dat soms zeer *behartigenswaardige*, soms ook *vreemde*, ja *verkeerde* bepalingen gemaakt zijn bij de bepalingen voor de consulenten.

Zoo werd — om van ieder één voorbeeld te geven — 12 April 1659 in de cl. Deventer besloten, dat de »predikanten-consulenten," die »over de beroepingen staan," met alle »voorzichtigheid pro re nata' (die naar voorkomende omstandigheden) zullen toezien, doch — zoo werd ook bepaald — »zij zullen zich bij de beroeping toch »pure passivi" hebben te gedragen, d. w. z. heelemaal geen pressie mogen uitoefenen. Zeer terecht kwam de classe Deventer aldus tegen overheersching van den consulent op.

Daarentegen werd 11 Aug. 1727 door de classe Den Haag — lang niet mak — de bepaling gemaakt, dat de consulent aan een kerkeraad moest berichten, als de gemeente vacant werd, dat (de kerkeraad) *niet het minste, wat het ook zij*, zonder consulenten zal mogen doen." Zeker een vreemde, ja verkeerde bepaling.

Ook in de 19e eeuw bediende men zich in de Gereformeerde Kerken van »consulenten," terwijl bij de jongste revisie van de K. O., in 1905, op de Synode te Utrecht, het punt van het consulentschap, dat reeds drie eeuwen ongeveer bestond, nu ook in de K. O. is opgenomen in art. 4, zoodat wij daar nu o. m. lezen, »dat de beroeping in Kerken met niet meer dan één dienaar zal geschieden ook met advies van de classe of *van den hiertoe door de classe aangewezen consulent*.

3. Omtrent de verplichtingen van den consulent valt op te merken, dat eigenlijk maar één zaak in de K. O. staat, waarmit voor den consulent eene bepaalde verplichting voortvloeit: n.l. de beroeping van den predikant in eene gemeente met één dienaar. Daarbij dient, gelijk reeds is medegedeeld, de consulent van advies te dienen.

De vacante kerk moet hem daartoe in deze zaak kennen, en de consulent is dan verplicht om advies te geven. In overleg met den kerkeraad der vacante gemeente kan dan vastgesteld worden of hij ook — wat soms gewenscht kan zijn — bij de nominatie d. i. bij 't formeeren van een getal tegenwoordig zal zijn; en of hij ook — gelijk in vele gevallen regel is — de vergadering der gemeente zal leiden, waarin de aanwijzing zal plaats hebben door de gemeente van een predikant, die daarna door den kerkeraad zal worden beroepen; terwijl hij, nadat de beroeping is uitgebracht, als consulent den beroepsbrief mede heeft te onderteekenen, opdat de beroepene daardoor wete, dat bij de beroeping alles behoorlijk is toegegaan en met de eischen van het kerkverband gerekend is geworden. Andere bepaald omschreven verplichtingen bestaan er voor den consulent niet.

Wat echter niet wegneemt, dat een consulent, bijaldien de vacante gemeente raad en leiding en hulp behoeft in andere kerkelijke zaken, en zich daartoe tot haren consulent wendt, zich ongetwijfeld verplicht zal gevoelen om haar, zooveel hij kan, behulpzaam te wezen. Zulke zaken zijn: 't prediken, (vooral bij bijz. gelegenheden) en het uitreiken van de sacramenten; het catechiseeren; ook wel ziekenbezoek of z.g. huisbezoek; het leiden van begrafenissen en van vergaderingen, ook wel van die, welke voor andere doeleinden dan verkiezingen worden gehouden.

Soms is het zelfs *zeer* gewenscht, dat de consulent in een of meer van deze gevallen niet alleen *adviseert*, maar ook, — zooveel de arbeid in de eigen gemeente en de krachten van den consulent dit toelaten, — én door zijne tegenwoordigheid én door zijn optreden leiding geeft, opdat de vrede en de orde en de geestelijke welstand der gemeente te meer bevorderd moge worden.

De consulent is daarom, hoewel ook dit niet beschreven is, doch zeker uit den aard en de bedoeling van het consulentschap voortvloeit, ook verplicht, om, zooveel hij kan, te helpen toezien, dat alle dingen in de vacante gemeente op goede en ordelijke wijze geschieden; en eene vacante gemeente handelt zeker zeer wijs, als zij zich, bij voorkomende moeielijkheden of andere zaken van gewicht, tot den consulent wendt om raad en hulp, wijl de classe, die haar gaarne zal willen helpen als zij vergadert, maar slechts nu en dan, d. i. in den regel om de drie maanden bijeen is.

4. Van de bevoegdheden van den consulent kan ook in 't kort de hoofdzaak worden meegedeeld. De consulent is geen lid van den kerkeraad van de vacante gemeente evenals de andere kerkeraadsleden van die kerk. En evenmin is hij lid van de vacante gemeente zelve. Van het hebben van eene *keurstem* in gemeentelijke vergaderingen of in de vergaderingen van den kerkeraad kan dus geen sprake zijn. De consulent heeft als *formeel* buiten de gemeente staande en door de classe alleen tot *consulent* aangewezen, niet anders dan hoogstens eene adviseerende stem; is voorts bevoegd — men zou kunnen zeggen omdat hij het verplicht is — om zijn invloed aan te wenden tot heil van de vacante kerk, naar den regel in Gods Woord en de kerkelijke bepalingen; en is daarom ook bevoegd om te waarschuwen en te vermanen, bijaldien kerkeraad of gemeente eigenwillige en daarom zondige paden wilde gaan inslaan of ook reeds had betreden. Indien b.v. bij eene beroeping niet gehandeld werd gelijk behoorde, zou hij kunnen weigeren den beroepsbrief te teekenen, of ook indien hij gevraagd was kunnen weigeren de vergaderingen met 't oog op de beroeping te leiden, en wordt van het gebeurde door hem aan de classe mededeeling gedaan.

Wat eindelijk de financieele vergoeding aan den consulent voor zijne bewezen hulp aangaat, ook hier geldt: De arbeider is zijn loon waardig.

Misschien is het daarom soms wel gewenscht, ten einde latere eventueele moeilijkheid of misverstand omtrent dit punt te voorkomen, hieraangaande niet bij het *eindigen* van den arbeid eenige overeenkomst te treffen — maar bij het *begin* er van reeds eene behoorlijke afspraak te maken, althans niet te spreken van weerszijden dat men elkander in dit punt wel vertrouwen kan.

Ziehier enkele opmerkingen over de beteekenis van het consulentschap. Misschien hebben zij eenig licht ontstoken, Leide de Heere zijne Kerken ook bij deze zaak steeds door Zijnen Geest, opdat zij Zijnen gemeenten ten zegen zij en alzoo Zijn Naam ter eere.

## Officieele Berichten.

### Par. Synode van Z.-Holland (Z. gedeelte).

Deze zal gehouden worden te Hellevoetsluis in het Militair Tehuis op Dinsdag 27 Juni.

Punten voor het agendum vóór 4 Juni te zenden aan den ondergeteekende.

Namens de roepende kerk van Hellevoetsluis:
A. D. C. Kok, *consulent*.

*Nieuw-Helvoet*, 25 April 1911.

De Particuliere Synode van Zeeland zal D.V. gehouden worden te Goes op Woensdag 14 Juni a.s., aanvang 's morgens 10 uur.

Punten voor het agendum in te zenden vóór of op 17 Mei aan den eerstondergeteekende.

De kerkraad der Geref. kerk van Goes:
R. J. v. d. Veen, *praeses*.
C. Oranje Lz., *scriba*.

Kort verslag van de classe Ommen, vergaderd op 12 April '11 te Hardenberg.

1. Na opening der verg. worden voor het moderamen aangewezen Ds. Schoemaker Sr. als praeses, Ds. de Vries als scriba en Ds. Schoemaker Jr. als assessor.

2. De notulen der vergadering worden gelezen en na een enkele opmerking goedgekeurd.

3. Eenige voorstellen worden overwogen: *a.* het voorstel om in het vervolg op Donderdag te vergaderen. Besloten te laten op Woensdag; *b.* Een schrijven uit de kerk te Dedemsvaart, waarin aangedrongen wordt op betere viering van den bid- en dank- en Hemelvaartsdag.

Naar aanleiding daarvan wordt de volgende motie voorgesteld en aangenomen: De classe Ommen betreurt het ten zeerste, dat de Bond van Geref. jongelingsvereenigingen op Hemelvaartsdag vergadert en daardoor vele jongelingen aan den kerkedienst onttrokken worden in strijd met art. 67 D. K. O. en spreekt met den meesten aandrang de wenschelijkheid uit, dat de Bond op een anderen dag vergadere".

Wat de bid- en dankdagen betreft, oordeelt de classe dat de kerken behooren geweren te worden op den ernst dezer dagen.

*c.* Inzake „dominé-nood" wordt een schrijven van diezelfde broeders voorgelezen, die voorstellen dat de classe pogingen doe, dat er verootmoediging kome en een biddag daarvoor worde uitgeschreven. De classe, waardeerend de bedoeling van die broeders, oordeelt dat voor een bepaalden biddag geen voldoende reden bestaat en draagt de kerken op met de discussie op dit punt winst te doen.

*d.* In de opleidingskwestie oordeelden de kerken der classe op één na het voorstel van Zaandam ter zijde te leggen. Aldus werd door de verg. besloten.

De kerk te O. stelt vervolgens voor, adhaesie te betuigen met den door de kerk te Kampen uitgedrukten wensch. De classe kan in hoofdzaak hierin meegaan en spreekt dienvolgens de wenschelijkheid uit, dat de zaak der zoogenaamde eenheid van opleiding voor jaren bleef rusten, *b.* de Theol. School zoo goed mogelijk te maken en *c.* ook aan de school der Kerken het recht van promotie te verleenen.

4. De kerk te O. brengt nog ter sprake het optreden van studenten in de theologie aan de theol. fac. der V. U., bij het Heilsleger c. a.

De classe acht deze zaak in handen van deputaten voor het verband veilig, en keurt daarom niet noodig daarover verder te handelen.

5. De genabuurde kerken die de kerk te D. van advies dienden, rapporteeren en de afgevaardigden deelen mee, dat het bezoek goed gevolg heeft gehad. De censure werd opgeheven.

6. Ds. de Jong als zendingsdeputaat doet eenige mededeelingen omtrent onzen zendingsarbeid op Soemba.

7. Bij de rondvraag naar art. 41 D. K. O. ontvangt de kerk te A. advies in een tuchtzaak De kerk te D. vraagt den tweeden trap van censure wegens zonde tegen het 4e en 5e gebod. De zaak wordt aan het beleid van den kerkeraad overgelaten. De kerk te d. K. vraagt vacaturebeurten en een consulent. Ds. Z. wordt als consulent begeerd en aangewezen.

8. De kerk te O. is voor de volg. verg. roepende kerk.

9. Een schrijven van de heeren B. en W. te Nijverdal over de uitgaaf van een *Prov. Kerkbode* met verzoek om zedelijken steun voor dit doel, wordt gelezen, maar niet behandeld omdat de broeders zich tevergeefs lieten wachten.

10. Tot deputaten naar de partic. synode worden aangewezen als primi: Ds. L. Smilde, R. J. Schoemakers Jr. en J. van Henten, als secundi: Ds. W. de Jong, H. Bulder en C. C. Schot. De ouderlingen: H. J. Harsevoort, H. Holtrust en P. Mos, met hunne secundi A. van Dijken, P. Veenhuizen en J. Makkinga.

11. Voor Rheine (Westf.) zal de classe voortgaan met denzelfden steun in de prediking als ten vorigen jare te verleenen.

12. De praeses sluit de vergadering en gaat in dankgebed voor.

Op last der classe,
W. de Jong.

Kort verslag van de classicale vergadering op Woensdag 19 April 1911 gehouden te 's-Hertogenbosch.

1. Ds. A. Brummelkamp opent de vergadering, laat zingen Ps. 72 : 1, leest Psalm 72 : 1—15, en gaat voor in gebed.

2. De credentiebrieven worden nagezien. Alle kerken zijn tegenwoordig behalve Helenaveen, dat zonder kennisgeving afwezig is.

3. Het moderamen wordt geconstitueerd. Ds. Brummelkamp is praeses. Dr. Hoekstra scriba. Ds. Brouwer assessor.

4. De notulen van de gewone en van de buitengewone vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

5. Er wordt rapport uitgebracht over de institueering van de kerk te Venlo. De praeses richt een hartelijk woord van welkom tot de afgevaardigden van Venlo, die heden voor het eerst ter vergadering zijn.

6. Ingekomen stukken.

*a.* van den kerkeraad van Klundert, dat de Particuliere Synode D.V. 31 Mei te Breda zal worden gehouden.

*b.* verzoek om steun voor den arbeid in Rijn Pruisen. Wordt medegegeven naar de kerkeraden.

*c.* Schrijven van Ds. P. v. A. te A'dam, zal worden beantwoord.

7. Bij de rondvraag naar Art. 41 krijgen enkele kerken advies. De grensregeling tusschen Venlo en Helmond wordt vastgesteld. Voortaan ressorteert geheel Limburg onder de kerk van Venlo.

8. Namens Helmond zal aan de Part. Synode verzocht worden, dat Ds. Both mag blijven catechiseeren te Helmond, dat de bijdrage van wege de Part. Synode worde verhoogd, dat het verzoek aan de Generale Depp. voor Hulpbeh. kerken worde gesteund.

Namens Sprang zal worden verzocht om ƒ 100 subsidie bij eventueele beroeping.

Het verzoek van Heusden om steun in de bediening des Woords wordt met aanbeveling doorgezonden.

9. Met algemeen stemmen wordt besloten de volgende voorstellen der Partic. Synode te brengen.

1. De Generale Synode van de Geref. kerken in Nederland wende zich bij monde van de deputaten voor de correspondentie met de Hooge Overheid tot de Regeering met het verzoek, de reglementen van de gevangenissen zoodanig te wijzigen, dat het mogelijk gemaakt worde, dat gevangenen bezoeken kunnen ontvangen van den predikant der kerk waartoe zij behooren, al of niet in tegenwoordigheid van beambten.

2. In verband met art. 19 K. O. worde een kas opgericht voor minvermogende jongelieden die den Heere in het ambt van dienaar des Woords wenschen te dienen. Door elke kerk in deze provinciën worde eenmaal des jaars voor deze kas gecollecteerd.

3. De classis, overwegende dat het allezins gewenscht is, dat de vrede en de rust in onze kerken bewaard blijven,

overwegende dat een voorstel tot eenheid van opleiding ten grondslag moet hebben de voorwaarden, die in 1892 bij de vereeniging der kerken zijn gesteld,

besluit het volgende voorstel ter Part. Synode te brengen:

De Generale Synode van de Geref. Kerken in Nederland besluite het voorstel-Zaandam en het voorstel-Ds. Sikkel niet in behandeling te nemen.

10. Voor het examen van den beroepen predikant van Venlo wordt een regeling gemaakt.

11. Tot afgevaardigden naar de Particuliere Synode worden benoemd, als primi, Ds. R. Brouwer, Ds. A. Brummelkamp, Dr. T. Hoekstra, en de ouderl. H. Both, J. R. de Mildt, H. Schreuders.

Als secundi, Ds. H. L. Both, Ds. J. de Vries, en de ouderl. G. J. Koerselman, J. Links, W. Versteeg.

12. Aanbevolen zullen worden voor depp. voor evangelisatie, Ds. A. Brummelkamp, Dr. T. Hoekstra, en ouderl. H. Both.

13. Een evangelisatie-deputaat doet mededeelingen van dien arbeid. Er is ruime dankstof.

14. Vacature-beurten. Tilburg zal zorgen voor Helenaveen, Eindhoven, en Vrijhoeve-Capelle voor Helmond.

15. Na inning van collecten en quota wordt de vergadering door den praeses gesloten. De scriba gaat voor in dankzegging aan den Heere.

Namens de classis,
T. Hoekstra, *scriba*.

## Buitenland.

**Duitschland.** Pro en contra Jatho-Traub.

De opperkerkeraad der Pruisische landskerk heeft den predikant Jatho te Keulen, die gelijk wij mededeelden aangeklaagd is wegens zijn moderne gevoelens, gehoord; ook het Consistorium van Koblenz en vertegenwoordigers der Keulsche gemeente zijn voor dat lichaam verschenen, en daarna heeft het de zaak aan het „Spruchcollegium" overgegeven. Dit college bestaat uit dertien leden en heeft nu uit te maken, of eene verdere werkzaamheid van Jatho in de landskerk, met de positie die hij in zijn leeringen tot de belijdenis der kerk inneemt, nog vereenigbaar is. Voor het nemen van een besluit is noodig, dat alle leden aanwezig zijn en dat twee derden hunner er zich voor verklaren.

De vrienden van Jatho zijn nu sterk aan het werken gegaan om het Spruchcollegium te laten gevoelen, dat Jatho velen achter zich heeft. De predikant Radecke uit Keulen heeft zich naar Berlijn begeven, om aldaar in een groote vergadering over de zaak Jatho te spreken. Het Berlijnsche Consistorie had te voren de Berlijnsche predikanten laten weten, dat zij aan die demonstratie ten gunste van Jatho niet mochten deelnemen. De Duitsche protestantenbond met nog twee andere moderne vereenigingen hadden de vergadering saamgeroepen; waaruit bleek dat men van plan was stemming te maken voor Jatho en tegen het „Spruchcollegium". Het consistorie gaf den predikanten te kennen, dat volgens den Opperkerkeraad deelnemen aan de vergadering als „misbruik" moet opgevat worden. Desniettegenstaande waren onderscheidene predikanten ter vergadering.

Ook te Hamm in Westfalen werd den 26sten Maart door de „vrienden van Evangelische vrijheid" eene samenkomst gehouden om te toonen, dat men met mannen als Traub en Jatho sympathiseert. Maar die vergadering liep anders uit als men verwacht had. De gemeenteleden wilden Traub toonen, dat verreweg het grootste deel van de Kerk dier plaats niet met zijn leerstellingen medegaat. En zoo is het geschied. Traub sprak eerst over den „kerkelijk-staatkundigen toestand" en wel over de verhouding tot Rome, en daarna lichtte hij de geloofsbelijdenis van Jatho toe. Hij deed dit op zulk een ruwe wijze, dat de vergadering er over ontzet was en zich verbaasde dat een predikant der landskerk meeningen durfde uitspreken, die zoo geheel in strijd zijn met hetgeen een Christen als heilig en dierbaar heeft leeren kennen.

Men bleef hem het antwoord niet schuldig. Eerst namen achtereenvolgens drie predikanten het woord en daarna een reeks gemeenteleden, om aan te toonen hoe onhoudbaar en troosteloos de leeringen van Traub en Jatho zijn. Van de vrienden van Traub sprak alleen een onderwijzer, en dit nog wel om zich tegen een verwijt dat hem, den onderwijzer, gedaan was, te verdedigen. In een lang slotwoord poogde Traub tevergeefs de ernstige bezwaren die tegen zijn leer ingebracht werden, te weerleggen. Niet één van de aanwezige „vrijheidsvrienden", vond een woord tot verdediging van Traub. Aan het einde der vergadering hief de vergadering spontaan het lied van Luther aan: „*Das Wort sie sollen lassen stahn, und kein Dank dazu haben*" (gij zult het Woord Gods niet aantasten en geen gedachte daaraan toevoegen). Bij het uiteengaan werd aan de zaaldeuren, het vlugschrift: „Auf für positives Christentum", uitgedeeld. Traub en zijn vrienden hebben uit deze vergadering duidelijk geleerd, dat het volk te Hamm niet van zijn modernisme gediend is.

**Rusland.** Reactie.

Er verscheen dezer dagen in Rusland eene brochure, waaruit blijkt wat de Russisch nationalistische partij onder gewetensvrijheid verstaat. De inhoud is de volgende: 1°. De „orthodoxe" kerk heeft alle rechten. Het is verboden die kerk te verlaten en tot eene andere kerk over te gaan. Alle kinderen uit een gemengd huwelijk geboren, waarvan een der echtgenooten tot de orthodoxe kerk behoort, moeten naar den orthodoxen ritus gedoopt worden. De Staat geeft alleen aan de orthodoxe kerk financieele hulp voor het bouwen van kerken en scholen, en voor het salarieeren van geestelijken. Een bijzondere raad voor kerkelijke zaken moet worden ingesteld, die te beslissen heeft hoeveel geld de kerk zal ontvangen. 2°. Alle andere godsdienstige gemeenschappen worden als private vereenigingen erkend, die aan de voor ieder geldende burgerlijke wetten onderworpen zijn. Bij het behandelen van kerkelijke zaken moet de Russische taal gebruikt worden. Het bestuur van elke godsdienstige gemeenschap moet zijn zetel in Rusland hebben (en de paus?) Wanneer financieele steun noodig is, kunnen de niet-orthodoxe gemeenschappen deze door de Keizerlijke genade verkrijgen, maar op voorstel van bijzondere geestelijke comité's. Het toezicht op die gemeenschappen wordt uitgeoefend om door het departement van Binnenlandsche Zaken. Dit departement heeft de bevoegdheid toestemming te geven tot en het toezicht te houden over godsdienstige vergaderingen en congressen (synoden?). Geen scholen noch academiën mogen geopend worden zonder toestemming van het departement van Binnenlandsche Zaken. Op alle scholen moet Russisch gesproken worden, evenals op kerkelijke vergaderingen. In de scholen der niet-orthodoxen en op hunne vergaderingen moet altijd een lid der orthodoxe kerk aanwezig zijn. 3°. De oud-gelooviger en andere Russische secten, die den Staat niet vijandig zijn, kunnen voorrechten erlangen, wanneer deze voor de orthodoxie niet schadelijk zijn. Het opzicht over die secten is aan het departement van Binnenlandsche Zaken toevertrouwd.

Dit program, dat wij verkort wedergaven, is zoo buitensporig, dat men geneigd is te betwijfelen of het wel ernstig gemeend is. Maar een Russisch blad, de *Okr. Russ.*, beschouwt het als ernstig en drukt het in zijn geheel in een bijblad af. Dan blijkt er uit, dat er in Rusland eene partij aan het werk is, die zich de „nationalistische" noemt, welke zooveel mogelijk poogt de belofte van den Czaar om in zijn land volledige gewetensvrijheid te geven, tot een doode letter te maken.

### Gemengd Nieuws.

*Een ridderlijke daad.* Bij gelegenheid van het feest dat Beieren vierde toen zijn Prins-Regent Luitpold 90sten geboortedag vierde, werd in herinnering gebracht hoe deze Roomsche vorst een ridderlijke daad verricht heeft. Het was in 1845, dus 66 jaar geleden. De prins was dus toen nog slechts 24 jaar. Het ultramontaansche ministerie Abel was aan het bewind. Er was een bevel uitgevaardigd, dat ook soldaten van de Evangelische kerk, wanneer het »Allerheiligste« der Roomsche kerk werd rondgedragen, daarvoor hunne knieën moesten buigen. Alle pogingen om deze order langs wettigen weg te laten intrekken, stuitten op den tegenstand van het ministerie Abel af. Zelfs werden de gewaarborgde rechten der algemeene Synode die in 1844 te Bayreuth en Ansbach saamkwam, met voeten getreden. Het werd haar verboden de 97 petities die tegen de order ingekomen waren, te handelen, en ook werd een adres aan den koning afgewezen. Toen deze zaak in den Raad van State in het begin van 1845 ter sprake kwam, stelde een Roomsch lid van dien Raad voor, dat de koning openlijk aan de synode zijn misnoegen moest te kennen geven, en Abel vond dit goed, terwijl de Protestantsche leden van den Raadzwegen. Toen nam de jongste der aanwezigen het woord, het was prins Luitpold, die betoogde, dat hij in het adres der Synode geen spoor van ophitsing had kunnen vinden en dat hij daarin niets anders lezen kon dan een eerbiedige uiteenzetting van de bezwaren welke de Protestanten gevoelden. De jeugdige prins was van oordeel, dat »deze moesten weggenomen worden, als niet de eendracht, de vrede en de kracht van den Staat daaronder lijden zou«. Deze woorden maakten diepen indruk; de kroonprins sloot er zich bij aan en koning Lodewijk I volgde het advies van minister Abel niet. Den 12den Dec. 1845 werd de »kniebuigingsorder« opgeheven. De Protestanten in Duitschland en vooral in Beieren hebben dit manlijk optreden van den prins-regent voor vrijheid van conscientie nooit vergeten.

*Beperking van arbeidstijd van ziekenverpleegsters.* In Pruisen heeft men een wet, waarbij bepaald wordt hoe lang een patroon zijn onderhoorigen mag laten werken. Er is echter uitdrukkelijk daarin bepaald, dat ziekenverpleegsters niet onder de bepalingen der wet vallen. Een gevolg daarvan is, dat van menige verpleegster te veel gevergd wordt, zoodat zij zeer vroeg onbekwaam zijn tot verderen arbeid en menigmaal voor hun leven geknakt worden. Daar de wet de ziekenverpleegsters heeft uitgezonderd, is hulp van staatswege alleen nog door bestuursmaatregelen mogelijk. Een eerste schrede op dien weg is door den Regeeringspresident van Potsdam gedaan, volgens het voorstel van artsen die in de ziekenhuizen van het »Besitz« Potsdam werken.

In de ziekenhuizen, die onder toezicht der regeering van Potsdam staan, mogen de zusters voortaan niet langer dan 10 à 10½ uur werken; voor de in dien tijd vallende maaltijden moet haar ook behoorlijk tijd gegeven worden. Op den Zondag moet de werktijd nog aanmerkelijk worden ingekort, of er behoort voor gezorgd, dat zij in de week eenigen tijd vrijaf krijgen. De zusters mogen ook geen zwaren arbeid verrichten; het schuren van trappen en gangen moet door dienstboden gedaan worden. Voorts wordt nog bepaald, dat de zusters jaarlijks vacantie moeten hebben en dat er na volbrachten arbeid een zaal tot hare beschikking moet zijn waarin zij kunnen samenkomen.

Winckel.

## Voor Kinderen.

### IN EN DOOR HET LEVEN.

VIII.

Onrust.

Geruimen tijd verliep er, vóór het lot van „Rust-Best" werd beslist. Intusschen hadden er allerlei veranderingen plaats.

Al werd het steeds meer waarschijnlijk, dat van den heer Knobel niets meer zou worden vernomen, toch kon, zoo lang niet „rechtszekerheid" van zijn dood verkregen was, over de vele goederen niet beschikt worden. Uit de familie werden een paar personen aangesteld om die te beheeren. Deze personen nu vonden nu goed, vele lieden die op de bezitting werkten, hun ontslag te geven. Anderen kregen minder werk. Nieuwe dingen werden niet begonnen. Ieder begreep dat het landgoed, dat meer kosten eischte dan het geld opbracht, zoodra mogelijk zou worden verkocht.

Voor velen was dit een droevig vooruitzicht, ook voor Starke, die er zoo lang gewoond had. Te meer trof het hem, wijl in dien staat van zaken, juist hij al minder te doen kreeg en ook al minder verdiende. Het klokken herstellen ging wel door, maar bracht lang niet genoeg op om er van te leven. Daarbij kwam nog iets. Velen die in de nabijheid woonden waren menschen, die van den dienst des Heeren een afkeer hadden en liever de kroeg bezochten dan de kerk. Van Starke hielden ze niet omdat hij vroom was, of „fijn", zoo als zij het noemden. Zoolang echter mijnheer Knobel leefde had men Starke maar stil gelaten wat hij was en hem welwillend bejegend, wijl ieder wist dat hij bij zijn meester in de gunst stond.

Doch nu die meester er niet meer was, openbaarde zich allengs de vijandschap jegens den man, die getuigde tegen veel kwaad en goddeloosheid, die hij rondom zich zag, tegen vloeken, drinken, kermispret en zooveel meer. Verrichtte hij vroeger de karweitjes naar elks genoegen, thans waren er telkens aanmerkingen. Liepen toen de klokken, door hem hersteld onberispelijk, thans waren er voortdurend klachten, nu van dezen dan van dien. En toch deed Starke zijn werk met evenveel zorg als voorheen. Maar de menschen waren anders geworden.

Ook Christina begon daar iets van te merken. Zij had de school verlaten, voor welke zij nu te oud werd, en waar zij trouwens ook weinig meer leeren kon. Dat speet haar geducht. Zij had zoo gaarne vooruit willen komen en nu . . . Ook bespeurde zij heel goed, hoe menigeen, die op haar afgunstig was, er zich heimelijk in verblijdde, dat zij nu niet meer met de jongejuffrouwen gelijk opdeed, en moest leven als al de meisjes in de buurt. En dat hinderde Christina geducht. Moeder die wel bemerkte dat haar dochter recht mismoedig was, sprak er herhaaldelijk met haar over, tot het meisje eindelijk openhartig en onder veel tranen vertelde wat er aan schortte.

„Lief kind," sprak moeder, „er staat geschreven: De *Heere* maakt arm en maakt rijk; Hij vernedert ook verhoogt Hij. Hij weet ook wat voor ons het best is. Dat mijnheer en mevrouw weg zijn, is voor ons allen een groot verlies, en ook gij lijdt er onder. Doch laat ons het alles in de hand des Heeren stellen. Ge weet, dat ook in het woord staat: Werp al uw bekommernissen op Hem, want Hij zorgt voor u."

Nu, dien tekst had het meisje dikwijls genoeg gehoord; ze kende hem zelfs uit het hoofd. Maar 't is nog iets anders een woord uit de Schrift in het hoofd dan wel in het hart te hebben. Dat bleek ook hier.

Voorloopig bleef Christina in huis om van moeder de huishouding te leeren, en de noodige vaardigheid in verstellen en naaien op te doen. Dat ging een paar jaren zoo voort. Al dien tijd bleven de zaken op „Rust-Best" in *status quo*, gelijk de rentmeester heel deftig in het Latijn verklaarde, wat zeggen wou dat alles nog zoo bleef als 't was. Eindelijk echter werd dit anders. De tijd door de wet gesteld was verstreken. Er bestond thans geen hoop meer dat de heer Knobel ooit zou terugkeeren en de erfgenamen besloten het landgoed zoodra mogelijk te verkoopen.

Toen dit bekend werd, begreep iedereen, dat voor de meeste bewoners van het landgoed de tijd tot vertrekken sou gekomen zijn. Ook Christina, die nu al veertien jaren telde, zag dat zeer goed in, en eveneens dat het er voor haar niet beter op zou worden. Vader, die toch al weinig verdiende, zou nu nog een woning moeten huren en voor haar, Christina, zou wel een plaatsje als dienstbode bij weigestelde boeren of te Osnabruck moeten gezocht worden. En dit juist wilde zij niet, zij kon, docht haar wel beter.

Nu moet ge weten, vrienden, dat Osnabruck met het omringende land een bisdom vormde. De bisschop die er woonde, had niet enkel kerkelijk gezag, maar was tegelijk vorst des lands, geestelijk en wereldlijk heer beide. Deze verkeerde toestand vond men toen in Duitschland nog op vele plaatsen en gaf velerlei moeite. In Osnabruck had men den zonderlingen toestand dat er, na den beroemden vrede, aldaar en te Munster in 1648 gesloten, beurtelings een Roomsche en een Protestantsche bisschop was! Die vrede maakte tegelijk een einde aan onzen tachtigjarigen- en den Duitschen dertigjarigen oorlog. 't Was in beide landen in den grond der zaak een lange, bange strijd geweest tusschen de macht van het pausdom en het veldwinnend protestantisme. Thans, nu allen naar vrede verlangden, moest er tusschen de partijen zooveel mogelijk geschikt worden. Dat bleek ook uit de zonderlinge inrichting te Osnabruck. Dat zulk een vereeniging van kerk en landsregeering tegen des Heeren Woord strijdt behoef ik den lezers nauwelijks te zeggen. Terecht zong Luther:

Geen aardsche macht begeeren wij,
Die gaat alras verloren.

Ook de stad Osnabruck had in den dertigjarigen oorlog ontzaglijk geleden. De bloeiende weverijen waren grootendeels te niet gegaan